

BERNARD DE FONTENELLE VE YÜZYIL YAŞAMANIN KODLARI*

Jale ERLAT**

BERNARD DE FONTENELLE ET LES CODES D'ÊTRE UN CENTENAIRE

Philosophe, mathématicien, astronome français Bernard de Fontenelle, neveu des dramaturges de Pierre et de Thomas Corneille, est né le 11 février 1657 et décédé le 9 janvier 1757, 29 jours avant son 100ème anniversaire. Comment a-t-il pu vivre si longtemps à un siècle où, selon les démographes, la moyenne de la longévité était de 55 ans. Cet article envisage de chercher les causes de la longévité de Fontenelle. Durant la partie qui se situe entre sa jeunesse et la fin du XVIIe siècle, il a d'abord étudié le droit et est devenu avocat suivant la tradition familiale mais, y a renoncé et a appris la philosophie cartésienne. Il a appliqué le doute méthodique non seulement aux mathématiques mais à un domaine dangereux, la religion. Arrivé au XVIIIe siècle, muni du savoir dans divers domaines tels la physique, la botanique, la philosophie, les arts et la littérature, il a aussi appris la physique de Newton et s'est senti proche des idées et des penseurs des Lumières. Devenu secrétaire de l'Académie des Sciences, il a organisé des séminaires pour communiquer, d'une manière simple et amusante, les nouveautés dans les sciences positives à un public intéressé au progrès. Il a ainsi été considéré comme le pionnier de la science populaire. Pendant toutes ces activités intéressantes, il a vécu à Paris, chez les autres et n'a jamais eu un chez-soi. On peut accéder à très peu de renseignements sur la vie privée de Fontenelle. Ses *Lettres galantes* ne donnent que quelques indices. Prudent envers les femmes, distant et froid à l'idée de mariage, il a proposé un mariage secret ou l'idée de ne pas se marier du tout. Sa longévité a peut-être ses racines dans ses gènes, on ne sait point mais ce qu'on sait, c'est qu'il a été un homme sensible et discret, pacifique et naturel, fêru des sciences, de la philosophie et du travail intellectuel. Il a sans doute organisé sa vie et ses relations avec soin, liberté et tolérance. Ces grandes vertus humaines peuvent être ses codes d'être un centenaire.

Mots-clés: *Fontenelle, centenaire, liberté, tolérance, prudence, science populaire, Lettres galantes, mariage secret*

BERNARD DE FONTENELLE AND THE CODES OF BEING A CENTENARIAN

French philosopher, mathematician, astronomer Bernard de Fontenelle was the nephew of the dramatists Pierre and Thomas Corneille. He was born on the 11th of February 1657 and died on the 9th of January 1757, 29 days before his 100th birthday. How could he live such a long time, during a century when, according to demographers, the average life span was 55 years? This article aims to search the reasons for Fontenelle's long life. Starting from his early years till the end of the XVIIth century, he studied law and became a lawyer following the family tradition but resigned and studied the philosophy of Descartes. He applied the methodical doubt not only to maths but on a domain much more dangerous, religion. At the beginning of the XVIIIth century, having obtained a knowledge in different domains such as philosophy, botanicals, arts and literature, he also learned Newtonian physics and felt close to the ideas and the thinkers of the Enlightenment. He became the perpetual secretary of the Academy of Sciences, organized seminars in order to communicate, , the

* Geliş tarihi: 22.12.2021 – 15.02.2022

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Emekli Öğretim Üyesi, jerlat@hacettepe.edu.tr, ORCID:0000-0003-0501-1502

recent innovations in positive sciences in a simple and amusing way to a public who was interested in progress. He was thus considered as the pioneer of popular sciences. During all these interesting activities, he lived in Paris with friends and never had a proper home. So little information can be obtained concerning Fontenelle's private life. His *Lettres galantes* give only a few clues. Cautious in his relations with women, having distant and cold attitude to marriage, he proposed secret marriage or not to marry at all. Maybe, his longevity is due to genetic factors, we don't know this, but what we do know, is that he was a sensible but a discreet man, peaceful and natural, keen on sciences, philosophy and intellectual studies. He organized his life and his relations with care, liberty and tolerance. These great human virtues can be his codes of being a centenarian.

Keywords: *Fontenelle, centenarian, liberty, tolerance, prudence, popular science, Lettres galantes, secret marriage*

Giriş

XVI. yüzyılda Saint-Barthelemy katliamıyla doruğa çıkan ve XVII. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde etkisini halen yitirmemiş olan din savaşları ve bu bağlamda Katoliklerin Protestanlara hoşgörüden uzak, nefretle, kinle, baskı kurarak yaklaşımları ile Aydınlanma döneminin hoşgörülü, barışçıl, yüzü bilime dönük yılları arasında yaşayan, birbirine zıt bu dönemlerde varlığını ve tanıklığını sürdürebilen bir düşünürdü Bernard de Fontenelle. 1657-1757 yılları arasında yaşamıştı. Bu uzun ömründe, hayatı algılama kodları nelerdi, kendine, içinde yaşadığı topluma yaklaşımları nasıldı? Hayat felsefesi günümüz koşullarında hâlâ geçerli ya da etkili mi? Bu makalede, 1780'li yıllarda, ölüm yaş ortalamasının 55 olduğu Fransa'da, bir yüzyıl yaşamış bir düşünürün, uzun yaşamasının sırları ve anahtarları irdelenmeye çalışılacaktır.

XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısı:

Fontenelle'in yaşadığı yüzyıllık dönem

Bernard de Fontenelle'in XVII. yüzyılda geçen yılları, 1657 – 1700 arası 43 yıllık zaman dilimi, XIV. Louis'nin Fransa'yı yönettiği, hem devletin hem de kilisenin başı olduğunu ilan ettiği, mutlakiyet yönetimine ve dinsel inanca, koşulsuz saygı duyulduğu, Descartes'ın felsefesinin ve yönteminin benimsendiği dönemdir. Fontenelle bu yöntemi benimseyen ilk düşünürlerden ve onu kullanarak özellikle dinler tarihinin, doğüstü güçlerden, batıl inançlardan ve hurafelerden arındırılarak tekrar yazılması gerektiğini, başka bir deyişle, tarihin tarihini yanlışlarından arındırarak yeniden yazmanın doğru olacağını, savunmuştu. Fontenelle bu tezini *De l'Origine des fables* (1684) – Fablların Kökeni Hakkında – adlı kitabında savunmuştu. Bu tehlikeli bakış açısı, kilisenin hiç hoşuna gitmemiş, kuşkularını depreştirmiş, Jean-François Baltus adlı bir Cizvit 1687'de Fontenelle'in düşüncelerini şiddetle eleştiren ve reddeden bir yazı yayımlamış, ancak barışsever genç Fontenelle bu saldırıyı yanıtızsız bırakmış, ilerideki sakin ve barışçıl tutumunun ilk ipuçlarını da böylece vermişti. 1768'de düşünürün ölümünden sonra yayımlanan gençlik yıllarının ütöpik romanı *La République des philosophes* – Filozofların Cumhuriyeti'nde seçim sistemine bağlı bir demokrasi yönetimini anlattığı gibi, insanların materyalist ve tanrıtanımaz olabilmelerini de kabul etmişti. Dinin tuzaklarına düşmüş toplumların deneyimleri, Fontenelle'i insanüstü güçlerden uzak tutmuş ve adil, düzenli

bir toplumda yaşama isteğini pekiştirmişti. Fontenelle XIV. Louis döneminde bu görüşleri açıklayan nadir düşünürlerdendi. Bu yaklaşımıyla, Pierre Bayle'in tanrıtanıma bir toplumun pekâlâ mümkün olabileceği ve barış içinde yaşayabileceği düşüncesini paylaşmıştı.¹

Fontenelle gençlik yıllarını geride bırakıp yaşamının XVIII. yüzyıldaki 57 yıllık dönemine geçerken sadece sanat ve estetikte değil, pozitif bilimler alanında da bilgi biriktirmiş ve zaman içinde Descartes'ın felsefesini terk etmeden Newton'un fiziğini öğrenmiş ve Cizvit Koleji'nde gördüğü eğitimi geliştirip zenginleştirerek astronomi bilimini bilgilerinin merkezine yerleştirmişti. XIV. Louis'nin 1714'de ölümünün ardından, sekiz yıl süreyle ülkeyi yöneten Duc d'Orléans zamanında ise Fransa, XIV. Louis'nin baskıcı rejimini bir süre de olsa geride bırakmış, kimi özgürlükleri yaşamış, bilimsel merak ve ilerlemeler, dinlere koşulsuz inancın sorgulanmasına ve devletin art arda yaptığı hatalar – binlerce Protestanın ülkeden sürülmeleri ve bunun özellikle tarımda görülen olumsuz sonuçları – bireylerin dinsel inanca mesafe koymalarına neden olmuştu. Fontenelle donanımlı bir aydın olarak Voltaire, Rousseau ve d'Alembert'le birlikte, Aydınlanma felsefesine ve eğilimlerine yakın bir duruş sergiledi.

Fontenelle'in seçimleri, yol ayrımları

Bernard de Fontenelle'in annesi ünlü oyun yazarları Pierre ve Thomas Corneille'in kız kardeşiydi. Babası François le Bovier de Fontenelle, Rouen'da çalışan bir avukattı. Bovier ailesi geleneksel olarak hukuk eğitimi görmüş ve avukatlık yapan bireylerden oluşuyordu. Katolik aile, Bernard'ın büyük büyük babası Nicolas le Bovier'nin öncülüğünde Protestanlığı kabul etmiş, onun oğlu Bernard'ın büyükbabası İsaë le Bovier zamanında, ailecek tekrar Katolik olmuşlardı. Bernard'ın anne ve babası çocuklarının, aile geleneğini sürdürerek avukat olmasını istediler. Öyle de oldu; Bernard Rouen'daki Cizvit kolejinde hukuk eğitimi gördü ancak ilk davasını kaybedince bu meslekten soğudu ve başka bir yol seçti. Edebiyat, şiir, tiyatro on üç yaşından beri ilgi alanlarıydı. Bu yolda yürüdü; şiirleri *Mercure galant* gazetesinde yayımlandı. İki opera, bir tragedya yazdı. Ancak başarıyı yakalayamadı. Bir kez daha yolunu değiştirdi; bu kez tarih, matematik, felsefe alanında yazdı ve başarılı oldu. 1683'de *Dialogues des Morts – Ölülerin Söyleşileri – yaratıcısının adını ölümsüzleştirdi. Kitap 1715'den önce, 12 kez basıldı ve İngilizceye, sonra başka dillere de çevrildi. İkinci kez başarıya 1686'da *Entretiens sur la Pluralité des Mondes – Dünyaların Çokluğu Üstüne Konuşmalar –* adlı kitabıyla ulaştı. Descartes'ın fiziğini ve Galileo'nun dünya ve güneşin hareketleriyle ilgili görüşlerini sundu. Önsözünde, hangi kitleye hitap etmek istediğini anlatmıştı. Kullandığı neşeli, eğlendirici dil, herkesin anlayacağı, zevkle, merakla okuyacağı tarzdaydı. Fontenelle bunun aleyhine olacağını düşünerek endişelenmişti ancak tam tersi oldu; kitap popüler bilimin, başka bir deyişle bilimi halka indiren eserlerin tartışmasız ilk klasığı olarak kabul gördü.² Fontenelle, kitabının önsözünde, felsefeyi, felsefe anlatır gibi anlatmamayı, bir orta yol bulmaya çalışarak, eğitimleri ve geldikleri toplumsal sınıf ne olursa olsun, insanların ilgisini çekmeyi amaçladığını söylemiş. Fizik bilgisi olan bir kişiye kitabının hiç katkısı olmayacağını, sadece onu eğlendireceğini vurgulamış. Benzer bir düşüncüyü hiç fizik bilmeyenler için de söylemiş; onları eğitirken amacının eğlendirmek olduğunu...³*

XVIII. yüzyılın hemen öncesinde, Fontenelle'in temel düşüncesi, bilimin doğayı sürekli araştıracağı ve insanlığın bu yolda durmaksızın ilerleyeceği üzerine kurulmuştu. Geçmişini inceleyerek ondan kopmak ve geleceğe yönelmek; amacı insanların bugünü yaşamaları, geleceği düşünme konusunda yüreklendirilmeleri idi. Ona göre, geçmişin ve tarihin insanlığa getirdiği en önemli kazanç deneyimlerdi. Bu nedenle, günün insanı, geçmiştekilerle aynı zekâyâ sahip olmakla birlikte daha avantajlıydı zira deneyimleri oluşmuştu. “*İyi donanımlı bir insanın akli kendinden önce yaşamış olanların düşüncelerinin tamamından oluşur*” demişti. Bu sözlere açıklık getiren görüşü de şöyleydi: “*İnsan aklının ihtiyaçları vardır, bunlar belki de bedenün ihtiyaçlarından daha fazladır. Akıl bilmek ister, her türlü bilgi ona gereklidir*”. Gerçeğin peşinde olan insanı, yani kendini, şu sözlerle tanımlar Fontenelle: “*Her şeyde gerçek, her şeyden önce gerçek, her şeyin üstünde gerçek*”. Rouen Üniversitesi araştırmacılarından Alain Niderest'in değerlendirmesine göre, “*Fontenelle'in en hayranlık uyandıran yanı edebi eserlerinde değil, gerçeği bulmak için bilimde verdiği uzun ve çetin savaştıydı*”.⁴

Fontenelle 1688'de yazdığı *Digression sur les Anciens et les Modernes – Eskiler ve Yeniler Üzerine –* adlı kitabında yukarıda sunulan görüşlerini anlattı ve epeyce düşman kazanmış oldu. Muhtemelen bu nedenle, Fransız Akademisi'ne kabul edilmesi dört kez üst üste engellendi. Ancak 1691'de beşinci başvurusunda, nihayet Akademi'ye seçildi. 1697'den sonra Kraliyet Bilimler Akademisi'nin sürekli sekreteri oldu. Onlarca yıl bu görevini sürdürdü. Modern Avrupa entelektüel tarihinin yazarlarından Leonard Marsak (1924-2013) Fontenelle'in misyonunu şöyle açıklıyor: *Bilimsel gelişmeleri halkın anlayacağı dilde ve tarzda anlatıyor olmasının yanında, görevi, Akademi'ye getirdiği eleştirilerle birlikte, yapılan saldırılardan da onu korumaktı*.⁵ Yaşamının Bilimler Akademisi'ne adanmış bu uzun döneminde, Fontenelle *Histoire du renouvellement de l'Académie des Sciences – Bilimler Akademisi'nin Yenilenme Tarihi –* adlı üç ciltten oluşan ve 1708, 1717 ve 1722'de basılan eserini yazdı. Böylece Akademi'de yayımlanmış tüm yazıların yanı sıra –fizik, matematik, astronomi, botanik ile ilgili tüm makaleler – eleştirileri ve kavgaları da gelecekteki dönemlerin tarihine taşınmış oldu.⁶

Fontenelle'in kişiliği ve yaşama sanatı

9 Şubat 1657'de doğan ve 11 Ocak 1757'de ölen Bernard de Fontenelle biraz gayret etseydi, doğum günü sıralarında yaşamı sonlanmış olacaktı. Ancak bu gerçekleşmedi ve yüz yaşını doldurmasına 29 gün kala gözlerini yumdu. Sophie Audidière'in kaleme aldığı Fontenelle biyografisinden, düşünürün doğumundan itibaren çok kırılğan bir sağlığı olduğunu öğreniyoruz.⁷ Bu, Fontenelle'in özeliyle ilgili ulaştığımız nadir bilgilerden biri. Daha önce belirttiğimiz gibi, Fontenelle'in annesi Pierre ve Thomas Corneille'in kız kardeşiydi. Fontenelle, edebiyat çevrelerine dayılarının öncülüğünde kolayca girebilmişti. Paris'te geçen yıllarda hiç kendi evi olmamış, 1687'den sonra hep başkalarının evlerinde yaşamış.⁸ Annesi Marthe Corneille 73 yaşında ölmüş. Babası François le Bovier de Fontenelle'in kaç yaşına dek yaşadığını söyleyen bir kaynağa ulaşamadık. Bu nedenle, Bernard'ın 100 yıl yaşamasında genetik bir faktör var mıydı, uzun ömrünün genlerinde taşınmış mıydı, bunu söyleyemiyoruz.

Yapılan demografik araştırmalarda, ölüm yaş ortalamasının 50-60 arasında olduğu

XVIII. yüzyıl Fransa'sında, doğan bebekler 1 yaşına gelene kadar ölmezlerse, izleyen yıllarda çocuklardaki ölüm oranının çok düşük olduğu, 20 yaşına kadar yaşama tutunabilmiş olanların 35 yıl daha yaşayabildikleri ve 55 yaşı görebildikleri ortaya konmuş. İki yetişkinden birinin 60 yaş ve üzerine ulaştıkları tespit edilmiş. Sayıları çok az olmakla birlikte, daha uzun yaşayanların toplumda oynadıkları rolün önemli olduğu gözlemlenmiş. Ayrıca, genç nüfusun ülkenin ekonomik dinamizmine önemli bir katkısı olduğu da vurgulanmış.⁹

Bu bilgiler bize XVIII. yüzyılda 100 yaşına gelebilmiş bir insanın yaşamına merakla ve ilgiyle yaklaşmamızda temel oluşturuyor. Fontenelle'in nasıl 100 yıl yaşadığı sorusu gizemini korumakla birlikte, kimi varsayımlar yapabiliyoruz. Her şeyden önce, yukarıda sunulan yaşam dönüm noktalarından hareketle, düşünürün özellikle Kraliyet Bilimler Akademisi sekreterliğini yaptığı 42 yıllık dönem sırasında (1699-1741) çok iyi tanındığı, sevildiği, sık sık düzenlediği seminerlerde bilimle ilgilenen sıradan insanların nabzını tutarak onlara dokunabildiği, başarıyla öğitebildiğini söyleyebiliriz.

Araştırmalarımız şunu gösterdi: Fontenelle toplumda kendiyile ilgili oluşan olumlu düşünceleri tehlikeye atmamaya özen gösteren, dikkatli ve mesafeli bir bilim insanı. Kavgalara, ağız dalaşlarına uzak durmuş. Bu yönüyle Voltaire'le taban tabana zıt. Herkesin kendine göre haklı olduğunu düşünmüş, böylece hem kendini hem de kendi gibi düşünmeyen diğerini korumaya almış. Sorumluluğunu üstlenemeyeceği söylemleri kendinde tutmuş; şu sözleriyle ünlü: “Eğer elim gerçeklerle dolu olsaydı, onu açmamaya özen gösterirdim”.¹⁰ Başka bir deyişle, Pandora'nın kutusunu açmamayı yeğlemiş. “Nasıl oluyor da bu kadar çok dostunuz ama tek bir düşmanınız bile yok” sorusuna yanıtı şöyle: „Şu iki aksiyom sayesinde: Her şey mümkün ve herkes haklı olabilir”.¹¹ Bu barışçıl yaklaşımı şu sözlerde daha da belirgin ve vurgulayıcı: “Sükûnetin en çok ve en büyük avantajla parladığı yer, küfürlerin patladığı yerdir”.¹²

Yukarıda sadece birkaç yapıtının adını verdiğimiz Fontenelle'in çok yoğun ve zengin bir entelektüel yaşamı olduğunu vurgulayalım. Fransız Akademisi'nin belagat ödülünü – Prix d'éloquence – *Discours sur la patience* – Sabır Üzerine Söylev – adlı yazısıyla almış olması hiç şaşırtıcı değil zira tahammül, hoşgörü ve özgürlük, onun yaşam felsefesinin temel taşları. 1699'da Fontenelle, geometri uzmanı olarak Kraliyet Bilimler Akademisi'nin sürekli sekreterlik görevini üstlendikten sonra, aynı yıl, gençlik yıllarının *Lettres diverses de M. le Chevallier d'Her**** - Chevallier d'Her'in mektupları- adlı kitabını gözden geçirip *Lettres galantes* adıyla yayımlamış. 1700'de ilk kez kaleme aldığı *De l'existence de Dieu* – Tanrının varlığı üzerine, *Du bonheur* – Mutluluk hakkında, *l'Histoire du théâtre français* – Fransız tiyatrosunun tarihi, *La Vie de Monsieur Corneille* – Bay Corneille'in hayatı – adlı yazılarını tekrar düzenleyip 1714'de basımını yapmış. Özgürlükle ilgili ve Fontenelle'in yazdığı düşünülen kitabın – *Traité de la liberté*, el yazısıyla olan hâli, yakılıp tamamen yok edilmeden, gizlice el altından dağıtılıp okunmuş...¹³

Yaşamının XVIII. yüzyıldaki uzun döneminde, Fontenelle, 1715'de Duc d'Orleans'nın yanında kraliyet sarayında, 1723'de onun ölümünün ardından kuzeni M. d'Haube'un evinde, daha sonra 1751'de Mme Geoffrin'in konuğu olarak yaşamış. 1715-1740 arası zaman diliminde, entelektüel yaşamının başlangıcında yüzünü güldürmeyen

ancak vazgeçmediği komedyalarını ve bir tragedyasını yazmış ve dinleyicilerine okumuş. 1740'da Kraliyet Bilim Akademisi'ndeki sekreterlik görevi kendi isteğiyle son bulmuş; yerini Dortous de Mairan almış.

Evlilik, aşk, mutluluk ve ölüm... Fontenelle'in yaşam kodlarında ne kadar etkili oldular...?

Fontenelle'in hem anne hem de baba tarafından iyi eğitilmiş bir ailede yaşadığını biliyoruz, ayrıca iki ünlü yazarın yeğeni oluşu, edebiyat ve bilim dünyasına girişinde, önemli bir ayrıcalık. Yaşamının farklı dönemlerinde, kimlerden etkilenmiş olabileceğini, kime karşı durduğunu, kimlerin düşüncelerine yakın olduğunu eserlerinden ve davranışlarından öğrenebiliyoruz ancak özel yaşamıyla ilgili bilgimiz hemen hiç yok. Evlenmiş miydi, çocukları var mı, bunlarla ilgili bilgilere vâkıf değiliz. Baba evinden ayrıldıktan sonra, yani Rouen'dan ayrılıp Paris'te yaşamaya başlayana kadar ve sonrasında, kendine ait bir evinin hiç olmaması, sürekli başkalarının evlerinde yaşaması, evlenmediği varsayımını doğrular nitelikte. Ancak, evlilikle ilgili hiç mi bir düşüncesi yok? Mektup mu, şiir mi, roman mı, uzmanların ne olduğuna karar veremediği karmaşık kitabı *Lettres galantes*'da konuyla ilgili düşüncelerini okuyoruz: Evlilikte maddi çıkar kimilerini uyarır, heyecanlandırır, kimilerinde de aşkı yok sayar, tıpkı insanı yalnızlığa ya da ilişkilerin abartılı bir dışavurumuna ittiği gibi. Tüm bunlar tutkuyla yaşanacak bir sevginin önünde engeldir; tutkulu bir sevgi bunlara karşı kayıtsızlık olduğu anda ortaya çıkar, yani bedavadır. Her durumda evliliğin kutsallığı, karşılıklı sevme zorunluluğu, ya da en azından seviyormuş gibi görünme, sonuna dek sevme, aşka son noktayı koyar. Bu nedenle eğer mümkünse, yaşamın sonuna doğru evlenmek en doğrusudur ya da gizli evlenmek veya hiç evlenmemek en iyisidir. Fontenelle, *Lettres galantes*'da gizli evlenmeyi şöyle açıklıyor: Eğer Chevallier d'Her'in erdemli kuzeni ruhun ve bedeninin mükemmel birlikteliği için, ilişkisini bir evlilikle noktalayacaksa, en iyisi gizli yapılan evliliktir zira bu, tam bir evlilik değildir ve sonuç olarak en iyisidir. Böylece gizli evlilik, özellikle kadın için, gizemi ve mahcubiyet duygusunu taçlandırmış olmanın yanı sıra, erkek için de, olayın gizliliği, evliliğe sessizce, doğal bir biçimde ve kendini evin reisi olarak görmeden adım atmasını mümkün kılmaktadır... Ayrıca şunu da söyler: “*Evlenmek söz konusu olduğunda, seçim yapmak sıkıntılıdır. Evliliğin birbirine zıt pek çok şansını vardır. İnan olsun, en iyisi, hiç seçim yapmamaktır*” der.¹⁴

Evliliğe bunca mesafe koymak ya da onu insan yaşamının sonunda düşünmek veya hiç düşünmemek; bu soğuk ve çok mesafeli bakış açısı, Fontenelle'in çocuk sahibi olma isteğinin de olmadığını bize düşündürüyor.

Mutluluğa yaklaşımını ise, şu sözlerde görüyoruz: “*Mutlu olmanın en büyük sırrı, insanın kendiyi iyi olmasıdır*”. Kendiyi barışık olmayı mutluluğun merkezi olarak saptayan bu görüşün devamında şu tamamlayıcı düşünce var: “*Mutlu olmaya en büyük engel, daha büyük bir mutluluk beklentisi içinde olmaktır*”. Burada elindekiyle yetinmeyi salık verirken, hiçbir zaman tatmin olmayanlara, hep daha fazlasını bekleyen ve isteyenlere sesleniyor gibidir. Ancak, ona göre, hayatı yaşarken kimi riskleri de göze almalıdır insan; “*Yaptığından dolayı üzülme, hiçbir şey yapmayıp üzülmekten daha iyidir*”, der.¹⁵

Aşka gelince, *Lettres galantes*'in kahramanı, Fontenelle'in sözcüsü, Chevallier d'Her'e göre, "Bağlılıkların bu denli uzun sürmesi, aşkın amacı değildir. Başka bir deyişle, aşkın yapısında uzun sürmesi yoktur. Aşkın felsefesi bize mutlu olmak için ne sunabilir? Duygularda ve davranışlarda olduğumuz gibi olmayı, gereksiz bir kibirle, yaralanmaz, yenilmez olduğumuzu düşünme yanılışına kapılmamayı..."¹⁶

Yaşam konusunda, şu sevimli tümceyle karşımıza çıkıyor: "Hayatı fazla ciddiye almayın, her hâlükârda ondan canlı çıkmayacaksınız." Bu düşünceyi pekiştiren başka bir deyiş de şöyle: "Evrenin gözlemcisi olmak gerek, yaşayanı değil". Geleceğe dönük yaşamın önemini de şu sözlerle vurguluyor: "Bir gün her şey iyi olacak, bu umudumuzdur: Bugün her şey iyi, bu yanılıştır". Fontenelle bir toplumun olgunluğa giden adımlarını insan yaşamının farklı evreleriyle karşılaştırıyor. Ancak ona göre, bir toplumun yaşlılığı ve ölümü mukadder değildir ve toplumun olgunluğu, birikimleri, yaşayanlara daima yeni açılımlar sunmaya muktedirdir.¹⁷

Ölüm düşüncesini ise küçücük bir sözcükle ve tümceyle ifade etmiş. Upuzun yaşamının sonunda birisi Fontenelle'e ölümün onu unuttuğunu söylediğinde, yanıtı: "Chut" yani "Sus" olmuş... Ve tamamlamış: "Neredeyse 100 yaşındayım ve düşmanım yok... Hepsi ölü."¹⁸

Sonuç

Erdemli, bilgili, çocuklarına düşkün bir ailede doğmak, mükemmel bir eğitim görmek ve geçim derdi olmamak. Avukat olup sevmeyip bu mesleğe sırtını dönmek ve ilgi alanlarını özgürce seçebilmek. Yaşamın Fontenelle'e sunduğu büyük, önemli ayrıcalıklardı bunlar... Neredeyse her ânı çalışarak, bilimi – matematik, astronomi, botanik, fizik, tarih, felsefe – insanların yaşamına sokma çabasıyla geçirmek ve eğitimle yoğrulmuş özenli bir yaşam kurmak. Bunlar da Fontenelle'in kendine verdiği değerli ayrıcalıklar ve kazanımlardı. Geçmişin tüm bilgi ve öğretilerini biriktirmek, onlardan yararlanmak ama onlara takılı kalmamak. Günü yaşamak, ama daha önemlisi geleceğe dönük yaşamak. Edinilmiş tüm bilgi ve deneyimlerin sahibi olma avantajıyla, gerçeğin hep peşinde, geleceği kurmak. Bunu bir sorumluluk olarak görmek ve başkalarıyla paylaşmak. İnsanların inançlarına saygılı olmakla birlikte, inançsızların da varlığını kabul etmek ve savunmak ancak, bu düşünceleri çatışma yaratacak biçimde dile getirmemek, infial yaratmamak. Yüz yıllık upuzun bir yaşamda huzurunu korumaya çalışmak. İnsanlarla çatışmak yerine onlarla sulh içinde yaşamın yollarını aramak... Hoşgörülü, nazik, iyiliksever ve tahammüllü olmak. Rasyonelliği, duyguları yönetme becerisini, öfke kontrolünü ve iç huzurunu insanlarla olan ilişkilerin merkezinde görmek. Fontenelle'in yüz yıllık yaşamının kodlarıydı bunlar. Bir rivayete göre, Claudine de Tencin, Fontenelle'in, göğsünü işaret ederek; "Orada bir kalp yok, bir beyin var, aynı başınızda olduğu gibi" demiş. Sağduyu ve mantık, Fontenelle'in yol göstericileriydi. Yüz yaşına az kala, genç ve güzel Madame Helvétius'a rastladığında söyledikleriyle tamamlayalım: "Ah Madam, keşke tekrar seksen yaşına dönebilsem". Çocukluk yıllarındaki kırılgan sağlığının zaman içinde güçlü bir beden yapısına dönüşmüş olabileceğini var saydığımız Fontenelle'in, ölüm yaş ortalamasının kendi yaşının neredeyse yarısı kadar olduğu 1780'li yıllarda, yüz yaşına birkaç gün kala hayata veda etmesinin motoru, bitmek bilmeyen çalışma, öğrenme ve yaşam enerjisiydi...

Bugün Fontenelle'in yaşama sanatı az sayıda insan için geçerli olabilir ancak etkili mi? Olabilseydi eğer, sulh içinde bir dünyada yaşıyor olurduk. Kendisi de şöyle demişti zaten: "Dünyaya sağduyu hâkim olsaydı, orada hiçbir şey olmazdı"...

NOTLAR

- 1 Bu bilgiye <https://www.universalis.fr/encyclopedie/bernard-de-fontenelle/1-le-depart-d-une-pensee-critique/> ağ adresinden erişildi.
- 2 Steven Rendall, "Fontenelle and his public", *Modern Language Notes*, Cilt 4, Sayı 86, The John Hopkins University Press, Mayıs 1971. ss. 496-508.
- 3 A.g.y.
- 4 Alain Nidersest, *Fontenelle*, Plon, Paris, 1991. https://francearchives.fr/fr/pages_histoire/39788 ağ adresinden erişildi.
- 5 Bkz. Leonard Marsak, *Bernard de Fontenelle: The Idea of Science in Eighteenth Century France* (Doktora Tezi Cornelle Univ. 1950. Publisher: Literary Licensing, LLC, Mart, 2013.
- 6 Douglas McKie, Bernard le Bovier de Fontenelle, F.R.S. 1657-1757, *Notes and Records of the Royal Society of London*, Cilt 12, Sayı 2, 1957. ss. 193-200.
- 7 Bkz. Sophie Audidière, *Fontenelle ou la tendresse philosophe*, <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02099213/> adocument ağ adresinden erişildi.
- 8 Fontenelle Paris'te Saint-Jacques sokağında düşünür Abbé de Saint-Pierre'in, matematikçi Varigno'nun, tarihçi Vertot'nun evinde kalmış, Bir süre evinde konuk olduğu hayranı ve arkadaşı Madame de Tencin'in ölümünden sonra Ninon de Lenclos'nun salonunun müdavimlerinden olmuş. Bkz. A.g.y.
- 9 Bkz. <https://www.futura-sciences.com/sciences/questions-reponses/histoire-france-xviii-siecle-geant-demographique-9610/>
- 10 <https://citation-celebre.leparisien.fr/auteur/bernard-fontenelle>
- 11 A.g.y.
- 12 A.g.y.
- 13 Sophie Audidière, *Fontenelle ou la tendresse philosophe*, A.g.y. Fontenelle'in özgürlük ve tanrının varlığı konusundaki görüşleri için Bkz. Paul Hoffmann, „Les audaces de la pensée de Fontenelle“ *Théories et modèles da la liberté au XVIIIe siècle*, Paris, P.U.F., 1996, ss. 183-189.
- 14 A.g.y.
- 15 Bkz. <https://citation-celebre.leparisien.fr/auteur/bernard-fontenelle>
- 16 Sophie Audidière, *Fontenelle ou la tendresse philosophe*, A.g.y.
- 17 Bu bilgiler için Bkz. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/bernard-de-fontenelle/>
- 18 <https://citation-celebre.leparisien.fr/auteur/bernard-fontenelle>

KAYNAKÇA

1. Audidière, Sophie, *Fontenelle ou la tendresse philosophe*. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02099213/document> adresinden erişildi.
2. Hoffmann, Paul. « Les audaces de la pensée de Fontenelle » *Théories et modèles da la liberté*

au XVIIIe siècle, Paris, P.U.F., 1996.

3. Marsak, Leonard, *Bernard de Fontenelle: The Idea of Science in Eighteenth Century France*. Ph.D. Thesis Cornell Univ. 1950. Publisher: Literary Licensing, LLC, March, 2013.
4. McKie, « Douglas, Bernard le Bovier de Fontenelle », F.R.S. 1657-1757, *Notes and Records of the Royal Society of London*, Cilt 12, Sayı 2, 1957. ss. 193-200.
5. Rendall, Steven, « Fontenelle and his public », *Modern Language Notes*, Cilt 4, Sayı 86, The John Hopkins University Press, Mayıs 1971. ss. 496-508.
6. Nidersest, Alain, *Fontenelle*, Plon, Paris, 1991. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-02099213/document> adresinden erişildi.
7. <https://www.futura-sciences.com/sciences/questions-reponses/histoire-france-xviiiie-siecle-geant-demographique-9610/>
8. <https://citation-celebre.leparisien.fr/auteur/bernard-fontenelle>
9. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/bernard-de-fontenelle/1-le-depart-d-une-pensee-critique/> adresinden ulaşıldı.